

ВІДГУК

офіційного опонента

Уварової Олени Олександрівни, доцентки кафедри суспільних наук
Одеського національного медичного університету на дисертацію

Коробчук Анни Сергіївни на тему:

«Історія жіночої освіти на півдні України у ХІХ – на початку ХХ ст.:
Одеський інститут шляхетних дівчат»,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі
знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю: 032 «Історія та археологія»

1. Актуальність теми роботи.

Значення освіти важко переоцінити. Освіта допомагає людині бачити світ і за її допомогою знаходити себе в ньому. Ще 100-200 років тому жінкам було доволі важко отримати ці інструменти для самореалізації. Обмежений доступ жінок до навчання був однією з форм дискримінації. Саме тому гендерні аспекти розвитку освіти та інституалізація жіночого навчання, а також повсякденне життя жінок в освіті є важливими питаннями в історичній науці та краєзнавчих розвідках. Жіноча освіта охоплює комплекс питань щодо навчання дівчат і жінок від початкової до вищої школи. До нього можна віднести проблеми гендерної рівності, роздільне навчання, релігійне спрямування, соціально-культурне значення тощо.

На початку 19 століття в Україні починають з'являтися інститути шляхетних дівчат, і хоча їх метою була гендерноорієнтована підготовка «гарних дружин і корисних матерів родин», це був крок у загальному розвитку освіти для жінок. Модерна епоха та економічні зміни, що її супроводжували, поступово потребували освіченості і професійних навичок серед жінок.

Тема дисертації є актуальною і для загального дослідження історії освіти в Україні, і для жіночої безпосередньо.

2. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.

Структура та обсяг дисертації визначаються метою, завданнями та предметом дослідження і складаються із вступу, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків. Значним є перелік архівних джерел, різноманітною - використана література.

Загальний обсяг роботи складає 192 сторінки друкованого текст, у т.ч.: 7 сторінок – анотації українською та англійською мовами, 2 сторінки – список опублікованих праць за темою дисертації, 1 сторінка – перелік

умовних скорочень, 2 сторінки – зміст, 145 сторінок основної частини, 26 сторінок – список використаних джерел та літератури, 8 сторінок – додатки.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету й основні завдання, об'єкт і предмет дослідження, хронологічні та територіальні межі роботи, охарактеризовано методи дослідження, наукову новизну, практичне значення, зазначено апробацію результатів.

Огляду літератури, джерел та методів дослідження присвячено *перший розділ* роботи. Історіографію проблеми розглянуто у трьох блоках: праці 19 століття, радянського періоду, сучасні роботи.

Авторка опрацювала видання, присвячені роботі різних жіночих закладів освіти, де розглянуто історію жіночої освіти та окремих установ. Зроблено висновок, що у монографіях 19 століття увага акцентувалася на загальному становленні мережі жіночих закладів освіти в імперії. За радянських часів тематика була неактуальною, а поширення набула вже в останні десятиліття, хоча саме Одеський інститут шляхетних дівчат не був предметом окремого дослідження.

Джерельна база дослідження представлена комплексом різноманітних документів, на підставі яких розкрито аспекти функціонування Одеського інституту шляхетних дівчат. Серед них: архівні джерела (переважно з фондів Державного архіву Одеської області, ф. 46), періодичні видання, освітні програми та підручники (з фондів Одеської національної наукової бібліотеки та Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І.І.Мечникова). Авторкою опрацьовано масив документальних джерел з історії інституції: законодавчі матеріали, статuti установи та ділові сповіщення керівництва, формулярні списки працівників та батьків пансіонерок, заяви на прийняття дівчат на навчання, відомості успішності, атестати, метричні витяги, довідки про стан здоров'я потенційних вихованок. Не обійшла увага періодичні видання, наприклад, газету «Одесский весник» та довідкові видання краю. Використання его-документів дало можливість описати внутрішнє життя закритого навчального закладу.

Під час проведення дослідження дисертантка керувалася ключовими методами: пошуково-бібліографічним, проблемно-хронологічним, порівняльно-історичним, аналізу, синтезу, з використанням принципів об'єктивізму та історизму. Важливим для вивчення теми став біографічний метод, який допоміг розкрити професійну діяльність працівників установи й пансіонерок.

У *другому розділі* розглядається процес інституціоналізації жіночої освіти та управління Одеським інститутом шляхетних дівчат та висвітлюються проблемні питання функціонування установи. Авторка визначає місця розташування закладу, що важливо для краєзнавчих знань, та джерела фінансування закладу. Історичний екскурс розвитку жіночої освіти на теренах України дає можливість зрозуміти суспільне ставлення до потягів дівчат до навчання і логічно підводить до появи Інституту. Опис організаційного становлення інституту насичений відомостями про участь у

цьому представників адміністрації краю та одеського суспільства, що підкреслює важливість закладу для культурного розвитку міста.

Дисертантка ставить питання «Чи є Одеський інститут шляхетних дівчат правонаступником дівочого пансіону, який розпочав свою роботу в 1805 р.» і аргументовано дає відповідь, що період 1805-1829 рр. був етапом зародження Інституту.

Важливо, що дисертантка додатково подає по тексту прізвища та назви іноземними мовами, що спрощує пошук у разі подальшої необхідності.

У *третьому розділі* розглядається освітній процес в Інституті, у т.ч. викладання гуманітарних та мовних дисциплін, з особливим впливом релігії та курсу Закону Божого на життя пансіонерок. Важливими є подані відомості щодо модернізації освіти за рахунок збільшення точних та природничих дисциплін. Детально описується навчально-методична база з поданням назв підручників та змісту дисциплін, а також викладацький склад. Виклад матеріалу дає змогу зробити висновок, що навчання дівчат було достатньо насиченим і порівняно різноманітним – духовне виховання, мовна підготовка, точні науки, витончені мистецтва тощо.

Особливо цікавим є *четвертий розділ*, який презентує дослідження специфіки повсякденного життя вихованок привілейованого закритого жіночого закладу освіти. Інформація дає можливість уявити щоденне життя дівчат, відірваних від родин, але таких, що мають змогу навчатися: вихованки закладу перебували там, дотримуючись суворої дисципліни, панував публічний характер як заохочень, так і покарань. Атмосферно описані традиції випускних балів. Показовими є відомості щодо життєвих доль випускниць. Особливо зацікавила інформація про Марію Станішевську, яка стала першою приват-доценткою кафедри інфекційних захворювань в Новоросійському університеті.

У *висновках* логічно наведено головні підсумки дослідження. Висновки відповідають поставленим завданням, підкреслюють наукову новизну та повною мірою відображають результати дослідження. Висновки дають зрозуміти, що Одеський інститут шляхетних дівчат був закритим привілейованим закладом жіночої освіти, який належав до першого розряду (елітних закладів).

Список використаних джерел і літератури свідчить про те, що під час роботи було віднайдено й розглянуто значний обсяг архівних, опублікованих джерел, проаналізовано сучасні результати наукових досліджень із питань жіночої освіти.

Додатки (А-Е) наочно показують будівлю Інституту та особисті документи учениць.

Ознайомлення із текстом дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою, змістом, оформленням вона відповідає вимогам, що ставляться до даного виду робіт і є завершеною науковою працею. Стиль викладення матеріалів є науковий, між частинами дисертації наявний чіткий зв'язок і

послідовність. Спосіб подання матеріалів дослідження, висновків забезпечують легкість та доступність їх сприйняття.

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках планових тем кафедри історії України Одеського національного університету імені І.І. Мечникова № 161 «Український Південь: історія, тексти, історична пам'ять» (2016-2021) та № 325 «Формування модерного суспільства на півдні України у світовому контексті: витоки, тенденції, феномени» (2022-2026).

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечено коректним використанням авторкою архівних та опублікованих джерел, детальним аналізом наукової літератури з означеної теми.

Достовірність отриманих результатів забезпечується використанням різних методологічних підходів й методичних принципів, залученням до наукового обігу архівних джерел, у тому числі, раніше невідомих.

Результати дослідження були апробовані на 6 наукових і науково-практичних конференціях, у т.ч. міжнародних.

5. Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна.

Основні результати дисертаційного дослідження викладено у 4 одноосібних наукових статтях у фахових періодичних виданнях та 3-х одноосібних тезах доповідей.

Загальне значення дисертаційної роботи – проведення комплексного дослідження історії Одеського інституту шляхетних дівчат. Авторка привернула увагу наукової спільноти до актуальної теми жіночої емансипації, базою для якої була можливість отримання освіти. Перелік дисциплін, які викладалися в Інституті, дають підстави вважати, що з другої половини 19 століття жіноча освіта прогресує у відповідь на модернізацію. Дисертантці вдалося передати атмосферу закритого жіночого закладу, висвітлити його повсякдення.

Авторка представила зведену інформацію щодо історіографії жіночої освіти в Одесі та Інституту. Опрацювавши значний обсяг архівних джерел та виявивши видання з бібліотеки Одеського інституту шляхетних дівчат, авторка дисертації Анна Коробчук отримала такі наукові результати:

- охарактеризовано історію Одеського інституту шляхетних дівчат як самостійний заклад освіти, який виник на базі «дівочого пансіону» (1805) та припинив роботу в 1920 р.,

- представлено періодизацію існування Інституту, уведено до краєзнавчого обігу імена культурних діячів Одеси,

- висвітлено життя учениць закритого навчального закладу і зміну ставлення до ролі жінки у суспільстві в умовах загальної модернізації.

- уточнено і доповнено відомості щодо дати заснування Одеського інституту шляхетних дівчат, тривалості і змісту освітнього процесу,

- у порівняльному аспекті проаналізовано розвиток освіти на півдні України та в Російській імперії.

Дисертацію можна сприймати як подальше вивчення жіночої освіти на теренах України. Отримані Анною Коробчук результати заповнюють наявну до цього прогалину в історіографії культурного розвитку Одеси, а саме - комплексно подано розвиток навчального закладу.

6. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані при викладанні курсів з «Історії Одещини» та розробці вибіркового курсу «Історія освіти та науки в Україні», «Історії жіночої освіти в Україні». Фрагменти дисертаційного дослідження є корисними при розробці екскурсійних маршрутів по м. Одеса. Також загальні висновки з теми можуть доповнювати загальні та спеціальні праці з історії України. Окрім цього, відомості про викладацький та учнівський контингент Інституту як представників тогочасного міського суспільства доповнюють соціальну історію міста, можуть бути використані в музейній практиці.

7. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора порушення академічної доброчесності не виявлено. Елементи фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні.

8. Зауваження та рекомендації до дисертації.

Суттєвих недоліків до дисертації Анни Коробчук немає, проте, виникли деякі зауваження, зокрема:

1. До розділу 1. Огляд літератури збагатив би невеликий аналіз праць, присвячених жіночій освіті, в зарубіжній історіографії.

2. До розділу 2. Видається логічнішим подати перелік очільниць Інституту не у п. 2.2. Основні віхи в історії освітнього закладу, а у наступному п. 2.3. Управління інституцією, у якому і деталізуються їхні біографії. У свою чергу, п. 2.2. було б добре розширити за рахунок конкретизації становища, діяльності та організаційних змін Інституту у кожному періоді.

3. До розділу 3. Описуючи превалювання релігійного виховання, було б важливо подати думку дисертантки щодо такого стану освіти. Крім того, важливим було б порівняти навчальну програму Одеського інституту з подібними закладами на теренах України та європейськими освітніми закладами для жінок. На стор. 100 подано інформацію, що «хлопці,

навчаючись в цей час в чоловічому пансіоні в рази детальніше та протягом усіх чотирьох років навчання опанували ...» і т.д., але аналіз систем і змісту навчального процесу жіночих і чоловічих закладів освіти потребує по тексту більшого порівняння.

4. До розділу 4. Трохи розбалансованими видаються назви, зміст пунктів та висновки до них. Так, п. 4.1. присвячений походженню, чисельності та соціальному складу вихованок, але у висновку до нього йдеться про процес навчання. П. 4.2. має назву «Повсякденне життя пансіонерок», але містить і відомості про персонал Інституту.

5. Перелік джерел і літератури необхідно було пронумерувати. У переліку джерел на стор. 163 згадуються документи з фонду ДАОО № 268 стосовно участі Д.Інглезі у раді Інституту, але по тексту посилань на цю справу не знайдено.

6. Додатки можна було розширити за рахунок фотографій архівних справ ДАОО та будівлі Інституту сьогодні. Необхідно було подати додатки з переліком друкованих праць авторки та відомостями про апробацію дисертації.

Безсумнівно, висловлені зауваження та побажання жодним чином не применшують важливості дисертаційного дослідження.

До автора виникли питання: чи дозволяє наявна джерельна та літературна база зробити висновок про етнічний склад учениць? Наскільки активно, якщо таке було, проводились благодійні акції на користь Інституту з боку міського суспільства та окремих його представників?

9. Висновки щодо дисертаційної роботи.

Актуальність теми, належний дослідницький рівень наукової роботи, використання авторкою різного виду джерел, проведений аналіз наукової літератури, введення до наукового обігу нових фактів дають підстави вважати, що тема розкрита повністю, завдання, які ставила перед собою дисертантка, успішно виконані, висновки є обґрунтованими.

Кваліфікаційна наукова праця Анни Сергіївни Коробчук на тему: «Історія жіночої освіти на півдні України у ХІХ – на початку ХХ ст.: Одеський інститут шляхетних дівчат», представлена до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю: 032 «Історія та археологія» є актуальною, завершеною науковою працею, що виконана на належному науково-теоретичному рівні з логічним та доступним викладенням матеріалом.

Цінність наукових результатів роботи полягає в тому, що в ній запропоновано рішення важливого наукового завдання – комплексне історичне дослідження організації, становлення та розвитку протягом понад століття закладу освіти - Одеського інституту шляхетних дівчат.

Враховуючи вищезазначене, можна вважати, що дисертаційна робота на тему «Історія жіночої освіти на півдні України у XIX – на початку XX ст.: Одеський інститут шляхетних дівчат» відповідає вимогам «Положення про здобуття наукового ступеня доктора філософії в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова» (нова редакція), затвердженого наказом ректора від 29 червня 2022 р. та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р., № 44 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022, а її автор Коробчук Анна Сергіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Офіційний опонент:

Доцентка кафедри суспільних наук

Одеського національного медичного університету,

кандидатка історичних наук, доцентка

Олена УВАРОВА

Підпис доцентки Олени Уварової засвідчую.

Вчений секретар

Одеського національного медичного університету,

професор

Петро АНТОНЕНКО

26 січня 2024 р.

